

STAJALIŠTA

Zašto nije moguće raspisati referendum kakav traži HDZ

Davor Gjenero

Voda HDZ-ova zastupničkog kluba, Vladimir Šeks, na klupskoj je konferenciji za novinare javno priznao da je primijenio parlamentarnu opstrukciju (filibustering) da bi spriječio glasanje o prijedlogu što ga je njegova stranka inicirala na izvanrednoj saborskoj sjednici.

HDZ je, naime, tražio da se raspiše državni referendum na osnovi 400.000 prikupljenih potpisa s pitanjem o izjednačavanju prava hrvatskih branitelja s onima veterana pobjedničkih vojski u antifašističkoj borbi. Rasprava o raspisivanju referenduma bila je posljednja točka izvanredne sjednice, koja je morala biti dovršena u utorak u ponoć, a unatoč tome što je rasprava bila završena desetak minuta prije isteka propisanoga roka, Šeks je filibusteringom (ljepljenjem za govornicu poput flastera) onemogućio glasanje.

Objašnjenjem da je procijenio da bi u slučaju glasanja zastupnici odbili prijedlog njegove stranke, pa je odlučio isprovocirati odgodu glasanja za jesen, jasno je rekao što je bio motiv ove HDZ-ove inicijative.

Referendumsko pitanje i glasanje o toj inicijativi zamišljeni su kao način destabilizacije demokratskoga

poretka, a taj destabilizacijski potencijal trenutačno je potrošen krizom što ju je izazvao zahtjev Haaškoga suda za izručenjem Ante Gotovine. Odgađanjem glasanja ne stvara se mogućnost da bi zastupnici »promijenili mišljenje«, nego se samo otvara prostor za novo izazivanje krize izvan parlamenta u jesen kad će glasanje o raspravljenoj inicijativi ponovno doći na dnevni red saborskoga zasjedanja.

Obezvređivanje parlamentarne procedure

Na prvi bi pogled demokratskoj javnosti moglo biti posve nezanimljivo ono što se događa unutar političkoga bloka koji predstavljaju HDZ i njegov svijet »nevladinih organizacija«, pa je posve irelevantno što taj potez šefa HDZ-ova parlamentarnog kluba vođa jedne od HDZ-ovih »nevladinih organizacija« naziva veleizdajom.

Riječ je, dakako, o tome da je Šeksov potez, koji svjedoči o tome kako on zna iskoristavati parlamentarnu proceduru u interesu svoje organizacije (ovoga je puta produljio političku krizu i zaoštrio nezadovoljstvo javnosti neefikasnošću zakonodavnog tijela), predstavnici suprotstavljene stranačke frakcije iskoristili su i za obračun s neistomišljenicima unutar samoga politič-

kog pokreta i za obezvređivanje parlamentarne procedure i Sabora kao »skupa nacionalnih izdajnika«.

Implicitna je poruka, naime, da se u Saboru ne može riješiti ništa, pa kako političku volju valja izraziti na druge načine, izvan institucija političkoga sustava. Šeksu i njegovim protivnicima, koji s njim dijele osnovnu političku matricu, uspjelo je, međutim, skrenuti pozornost javnosti s merituma stvari vezanoga uz njihov zahtjev. Traženje referenduma o tome treba li prava hrvatskih branitelja izjednačiti s onima veterana antifašističkih vojski jednostavno nema nikakve ustavne ili zakonske osnove, čak ni ako je takav zahtjev poduprijet potpisima više od desetine hrvatskoga biračkog tijela.

Mogućnost za uvođenje protestnog referenduma

Nakon lanijske ustavne promjene u trećem stavku 87. članka Ustava doista stoji da će Zastupnički dom Sabora raspisati referendum o prijedlogu za promjenu Ustava, o prijedlogu zakona ili o drugom pitanju iz svoje mjerodavnosti, ako to zatraži deset posto ukupnoga broja birača u Republici Hrvatskoj. Iako sadržaj toga ustavnog članka nije elaboriran Zakonom o referendumu, jasno je da je njime samo otvorena mogućnost za

uvođenje onoga što se u ustavno-pravnoj teoriji naziva »protestnim referendumom«.

Protestni referendum institucija je stvorena u američkoj političkoj tradiciji, gdje je u dvadesetak saveznih država propisano da se državni zakoni, izglasani u predstavničkom tijelu, mogu staviti izvan snage ako većina izišlih na referendum

Pitanje o tome slažete li se s jednakim tretmanom za hrvatske branitelje i vojnike antifašističkih pobjedničkih vojski vješt je sofizam na koji će malo tko odgovoriti »ne«. To pitanje, međutim, prema hrvatskom Ustavu jednostavno ne može biti referendumsko pitanje »/Referendumskim« se pitanjem nastoji inicirati donošenje zakona. To pak nikako nije stvar referenduma

glasuje protiv takva zakona. Takav se referendum mora raspisati prikupi li inicijator ustavnom savezne države propisan broj potpisa, a to je između osam i 15 posto upisanih birača.

I u mnogim drugim državama uobičajen je protestni referendum, a i to da se, pošto je inicijativna skupina za raspisivanje takva referenduma u vrijeme dok sporni zakon još nije promulgiran (proглаšen potpisom i stupio na snagu objavljivanjem) podastrla propisani manji broj potpisa, odredi rok (do 90

dana) u kome inicijatori moraju prikupiti ustavom određeni broj potpisa. Uspiju li u tome, stupanje na snagu spornoga zakona odgađa se do ishoda referenduma, a ako ne uspiju, nakon isteka roka, u kome su trebali prikupiti potpise, zakon stupa na snagu. Uspije li inicijatorima izazvati referendum i ako na njemu za-

ji je dobio parlamentarnu potporu. Upravo suprotno.

»Referendumskim« se pitanjem nastoji inicirati donošenje zakona. To pak nikako nije stvar referenduma. Postoji drugi ustavno-pravni institut – narodna inicijativa – koji bi omogućavao takvo što. Hrvatski Ustav, međutim, ni prije promjene niti danas, ne poznaje institut narodne inicijative, pa ono što HDZ i njegove »nevladine organizacije« nastoje ostvariti jednostavno nije Ustavom dopušteno.

Kao i referendum, narodna je inicijativa institut »poluneposredne demokracije«, a Švicarska je zemlja u kojoj su neposredna i poluneposredna demokracija najrazvijenije. U krajnjoj liniji ta je zemlja »domovina« referenduma, a i narodne inicijative. Na saveznoj razini u Švicarskoj je narodna inicijativa Ustavom omogućena i uobičajena kao procedura za njegovu promjenu, ali nije dopuštena na zakonodavnom području. Godine 1958. bila je pokrenuta narodna inicijativa za promjenu Ustava, kojom bi se narodna inicijativa proširila i na zakonodavno područje, ali je, neuspjehom referenduma, taj pokušaj propao. Toj su se inicijativi suprotstavili i ustavno-pravni stručnjaci, jednostavnim obrazloženjem.

Naime, smatrali su da je, za razliku od narodne inici-

Medijska zanemarenost znanstvenika ili patetično samosažaljenje?

Igor Ratković

Ne tako davna, u povodu godišnjice instituta »Ruder Bošković«, prigodničarski pokrenuta kampanja posvećena medijskoj zanemarenosti znanosti i posebno znanstvenika bila je napadno natopljena patetičnim misrima egotripa i neumjere na samosažaljenja koji su u javnosti, dolasloj dokučiti o čemu je uopće riječ, mogli polučiti samo efekt suprotan od onoga što su ga pokretači i nositelji kampanje željeli postići. Podsjetimo se, na periferiji kabinetskih okruglih stolova s odabranim urednicima i direktorima novina, televizije i političara, javnosti je skrenuta pozornost da se u razvijenim zemljama popularizaciji znanosti ali i popularnosti znanstvenika posvećuje mnogo više pažnje.

Istaknuto je, također, i da bavljenje znanstvenim radom frustrira pa bi i zbog toga bilo u redu da najšira javnost pokaže više sklonosti, volje i razdraganosti u slavljenju svojih znanstvenih prvaka koji biju tešku međunarodnu kompeticijsku znanstvenu bitku.

Argumenti iznošeni tijekom te džepne kampanje mogli bi neupućenu javnost, sasvim pogrešno, navesti na zaključak da je domaća nezainteresiranost za znanstvenike prema svemu hrvatski specifikum i da je popratna pojava, ako ne i posljedica, nedovoljnih ulaganja u znanost koja rezultira i nemogućnošću objašnjavanja smisla znanstvenog djelovanja i rezultata znanstvenog rada najširim narodnim slojevima.

To, dakako, nije točno.

Treća kultura u procijepu između znanstvenoga i humanističkoga

Problem popularizacije znanosti i znanstvenika s obzirom na njihovu društvenu utjecajnost i na zapadu je stari fenomen evidentiran prije dobrih pola stoljeća. U osvrtnu s naslovom »The Two Cultures: A Second Look« objavljenom 1963. na vlastitu znamenitu knjigu »The Two Cultures« iz 1953., povjesničar znanosti C. P. Snow ponudio je pojam treće kulture kao moguć modus prevladavanja postojećeg nesuglasja između dviju tradicionalnih kultura, prirodoslovne i tehničke s jedne i humanističke s druge strane. U kulturi sredine dvadesetog stoljeća, kada se događaju neki od epohalnih znanstvenotehnoloških prevrata, Snow ustajno nvoljuje socijalno utjecajnu

dominaciju pisaca u sferi intelektualizma. Nasuprot njima, svojim društvenim neangažmanom, (prirodol)znanstvenici su se potpuno isključili iz glavne matice humanističkih tokova što je posljedica prije svega njihove nesposobnosti literanog izražavanja ili općenitije prihvatljivosti komuniciranja s javnosti. S obzirom na društvene posljedice svoga djela znanstvenici bi, mislio je Snow, trebali jače braniti svoje kulturne prerogative, a treća kultura će to učiniti tako da će pisci izravno surađivati sa znanstvenicima pri tumačenju znanstvenih problema širokoj javnosti.

Snowova utopijska zamisao nikada nije oživotvorena ali ju je devedesetih godina prošlog stoljeća revidirao američki pisac i izdavač znanstvene literature John Brockman u smislu da je po-

pretacije svojih misli na način dostupan čitateljstvu.

Najznačajniji je aspekt takva djelovanja izravnost čiji su cilj, ne marginalna razmatranja iz prikrajka nego najizravniji utjecaj na život. Treća se kultura tako pojavila kao pojam, ali i svojevrsan pokret koji inzistira na prevrednovanju društvenog položaja i uloge znanstvenika i usklađivanju njihova položaja sa stvarnom ulogom koju znanost ima u životu suvremenog društva. Dakle, isto ono što traže i hrvatski znanstvenici.

Nezavisna komunikacija osnovica povjerenja u znanstvenike

Slabost Brockmanove revizije je u isključivosti, jednostranu opredjeljivanju za znanstvenike, i plitkosti njegovih analiza pri utvrđivanju zbog čega humanisti nisu

dobili dostupan čitateljstvu.

Najznačajniji je aspekt takva djelovanja izravnost čiji su cilj, ne marginalna razmatranja iz prikrajka nego najizravniji utjecaj na život.

Treća se kultura tako pojavila kao pojam, ali i svojevrsan pokret koji inzistira na prevrednovanju društvenog položaja i uloge znanstvenika i usklađivanju njihova položaja sa stvarnom ulogom koju znanost ima u životu suvremenog društva.

Dakle, isto ono što traže i hrvatski znanstvenici.

Nezavisna komunikacija osnovica povjerenja u znanstvenike

Slabost Brockmanove revizije je u isključivosti, jednostranu opredjeljivanju za znanstvenike, i plitkosti njegovih analiza pri utvrđivanju zbog čega humanisti nisu

jam treće kulture definirao kao laiciziranu znanstvenu kulturu u kojoj znanstvenici, jedini istinski originalni mislioci našeg vremena, izravno komuniciraju s običnim ljudima.

Kritika intelektualne kulture

Brockmanova kritika dominantne intelektualne kulture s kraja dvadesetog stoljeća oštra je i radikalna: ta kultura je marginalna i progresivno reakcionarna. Postmodernistički (humanistički) intelektualac je, najčešće, ponosan i perverzan ignorant mnogih istinski intelektualnih postignuća našeg doba. Kultura toga intelektualizma, koja isključuje znanost, najčešće je neempirička i bavi se sama sobom, komentarima komentara u kojima se gubi stvarni svijet. Nasuprot tome, znanost izranja kao intelektualno središte tehnološki naprednoga društva. Humanisti su nesposobniakovići nezainteresirani za suradnju sa znanstvenicima, jer nisu u stanju shvatiti pa, dakako, ni tumačiti znanstvenu misao. Zbog toga, mislioci treće kulture, a to su prije svega znanstvenici, trebaju zaobići posrednike i sami prihvaćati izazov inter-

prihvatili namijenjenu im ulogu prenositelja znanstvene kulture. Brockman pretpostavlja da je humanistički odmak od prirodoznanstva i tehnike tradicionalno razumljiv sam po sebi, jer izvire iz (prirodol)znanstvene nepismenosti humanista, što s gledišta univerzalne iskustva svijeta može biti krajnje dvojbene stav. (Ne moraš razumjeti da bi uvidio kako sa svijetom nešto nije u redu, dovoljno je da to osjećaš.) Valja, međutim, primijetiti da je Brockman napravio dvije ključne stvari koje su važne i za objektivnu prosudbu domaće kampanje za popularizaciju prirodoznanstva. Najprije je radikalno raskrstio s posredništvom, odnosno poručio znanstvenicima da nitko do njih samih ne može biti bolji tumač njihovih misli i djela. Drugo, istjerao je i trgovce i političare iz hrama ponudivši znanstvenom intelektualizmu barem natruhe, humanističkom intelektualizmu tako svojstvene neovisnosti. Poručio je znanstvenicima da je nezavisna komunikacija jedina osnovica na kojoj je danas moguće graditi povjerenje javnosti u znanstvenike i njihov rad.

Od Brockmana i Snowa do

hrvatske znanstvenopopularizirajuće kampanje dug je put ako ne i puni krug između dvaju različitih stavova o znanosti i mogućnosti njena približavanja javnosti. Hrvatsko populariziranje znanosti daleko je od nečega što se može podvesti pod treću kulturu. Počiva na posve fluidnoj podlozi, možda je bolje reći da je stihijsko.

Zašto bi javnost vjerovala znanstvenicima?

Utjecajna središta propagiranja i oblikovanja masovne kulture, državna televizija i radio, uporno inzistiraju na svojim konceptima ispraznoga, neplodnoga, neživotnog (depersonalizirajućeg) elitizma dok se s druge strane čak i tržišno uspješni privatni nakladnici s vrlo aktualnim popularnoznanstvenim izdavačkim programima zanemaruju i prešućuju. Takav elitizam pristupa državnih medija popularizaciji domaće znanosti ogleda se u krutosti i suhoparnosti izričaja i uskoći tema, odnosno u njihovoj nesposobnosti da se odmaknu od desetljećima prisutnog stereotipa koji prosječnu hrvatsku javnost karakterizira boljom, pismenijom i vrednijom nego što ona stvarno jest. Iz takvih krugova, na zasadama vjere u neizdrživu žed Hrvata za hard-znanstvenom mišlju proistekao je svojedobno čudan i s gledišta popularizacije posve nečitljivi časopis Bo-

šković čiji su tvorci vjerovali da je, prema istom modelu klasičarskog elitizma Trećega radijskog programa, moguće održati i znanstvenopopularnu reviju. Riječ je ipak bila o vrlo luksuznoj (nepotrebnj) robi, jer propagirati na takav način znanost koja se događa na nekoliko fakulteta i jednom institutu u narodu s toliko nepismenih, znači zalijevati Saharu šampanjcem i posve je nalik pokušaj da se unaprijedi kultura odijevanja održavanjem glamuroznih modnih revija u skladovima polugolih odbranaca.

Pri svakom suvremenom pokušaju promicanja znanosti potrebno je imati na umu jedno od ključnih pitanja i vremenosti: Zašto bi javnost uopće unaprijed vjerovala znanstvenicima? Društvena rezerviranost i oprez prema znanstvenicima tradicionalan je atavizam iz magijskih i alkemičarskih vremena, ali ona danas sve izrazitije prima obilježje argumentirane skepse s tendencijom prerastanja u apriornu mržnju.

Rigidan hijerarhiziran znanstveni sustav

Najsnažniji argument te sumnje pothranjuje se uvijekom o metodičkom i planskom manipuliranju javnosti od znanstvene i tehnoloije i taj problem je vrhunsko moralno pitanje našeg vremena. Ustroj i način djelovanja

jative za izmjenu Ustava, koju je lako formulirati u jednostavnom i kratkom pitanju, jer se u pravilu mišljenja samo jedan ustavni član, veoma teško za takvo izjašnjavanje pripremiti zakon čiji tekst mora biti dugačak i kompleksan, napisan prema nomotehničkim pravilima.

Vješt sofizam

Pitanje o tome slažete li se s jednakim tretmanom za hrvatske branitelje i vojnike antifašističkih pobjedničkih vojski vješt je sofizam na koji će malo tko odgovoriti »ne«. To pitanje, međutim, prema hrvatskom Ustavu jednostavno ne može biti referendumskim pitanjem. Nepogodno je i za narodnu inicijativu, čak i kad bi takav institut bio predviđen Ustavom. Naravno, u HDZ-ovu zastupničkom klubu (barem oni koji poznaju Ustav, ustavno-pravne temelje i parlamentarnu proceduru) sve to vrlo dobro znaju, ali produljivanjem rasprave o inicijativi za koju nema ustavne osnove vješto se produljuju političke napetosti u javnosti, a u društvu skromne političke kulture i oskudna znanja o demokratskim političkim institutima stvara se slika da administracija i politička većina, što je podržava, izbjegavaju primijeniti »najdemokratskiji« institut utvrđivanja političke volje.

Bijela kuta i karirani sako

Nadalje, svaki znanstvenik teži ubrzano uspinjati se na ljestvici znanstvene hijerahi-je kako bi se što prije oslobodio laboratorijske kute i uskočio u tehnomenađzerski karirani sako pogodan za medijsku promociju prije svega sebe. Pritom nemilosrdnom uspinjanju nerijetka su naguravanja, laktarenje, podvale, krađe i falsifikati. Portret zreloga i uspješnoga suvremenog znanstvenika plošni je kubistički sklop projekcija mesije, trgovca i častohlepna bonvivana zauzetoga, u stankama medijskih evangelizacija i sveučilišnih dociranja, obilascima lokaliteta kongresnog turizma, čija je glavna svrha skapanje korisnih poznanstava. Sve to ima više veze s trgovinom i politikom nego sa znanošću, i to se od javnosti ne da sakriti.

Pozivajući u goste političare i glavne urednike, naši znanstvenici suviše jasno su obznaneli da bi svoju intelektualnu nezavisnost rado trampili za komadić državnog skrbništva, a tumačenje svojih stavova prepustili drugima. Time su se zapravo i javno odrekli žuđenog povjerenja javnosti i objektivne društvene verifikacije svoje samoproglašene izvrsnosti.

Načinom na koji su priredili i izveli svoju kampanju hrvatski (prirodol)znanstvenici očito su kucali na pogrešna vrata. Teško je povjerovati da nisu svjesni ili da nisu upoznati s moralnim škripcem vlastite struke. Stoga je opravdano povjerovati da su pogrešna vrata odabrali namjerno. Zbog vlastite nepoduzetnosti i nesposobnosti ostvarivanja jedino ispravne, a to znači od politike i trgovine neovisne komunikacije, sa svijetom oko sebe pokušavaju ostvariti la- godniji anakroničan odnos kabinetskog koketiranja sa središtima moći koji ne može uroditi željenim razumijevanjem i popularnošću. Pitanje je međutim, može li se to i očekivati od znanstvene sredine koja je hrvatskoj javnosti još dužna jasne i nedvosmislene odgovore na mnoga važna znanstvena (ili pak pseudoznanstvena) pitanja (jedno od njih je i nikada razjašnjena afera ELF).

Autor je konstruktor robota, predsjednik Hrvatskog društva za robotiku